

פירוש חזקוני
מאת: ר' יצחק יצחק ב"ר יצחק

לְכַל-דְּבָרָיו וּלְכַל-מִשְׁפָּטָיו (מִשְׁפָּטָיו קרי)
וַיִּבְנֵהוּ שִׁבְעַת שָׁנִים:

אמרינו על פסוק

בַּשָּׁנָה הַרְבִּיעִית יִסַּד בַּיִת יְהוָה בִּירַח

וי: כִּי־יִסַּד בַּיִת כְּסֹפֶה עַ

ומזה הטעם אין לנו שמות לחדשים, אלא שאנו
אומרים חודש ראשון וחודש שני, לפי שחשבון
החדשים הוא ליציאת מצרים לד"ה, כדכתיב¹⁵⁶
החודש הזה לכם ראש חדשים, כדאייתא לקמן¹⁵⁷,
והטעם כדי שנוכח תמיד יציאת מצרים¹⁵⁸
כדכתיב למימר קמן¹⁵⁹, וד"ש בב"ר¹⁶⁰ שמות
החדשים עלו מבבל. פי' שלא תמצא שמות ניסן
אייר וחבירי נזכרין בכתוב, אלא אחר שירדו
לבבל, ושמות פרסיים הם, ואפ"ה לעולם מייחס
אותם ליציאת מצרים החדש הראשון הוא חדש
ניסן¹⁶¹, בשנים עשר חודש הוא חודש אדר¹⁶², וכן
כולם, כדי להזכיר גלות בבל עם יציאת מצרים,
ודא"ת והרי מצינו שמות חדשים בתורה¹⁶³ ירח
האיתנים¹⁶⁴ חודש זיו¹⁶⁵, וי"ל דהנהו אינם שם
עצם, אלא שם תואר על מה שאירע, ירח האיתנים
או דתקיף במצות או שנולדו בו איתני עולם¹⁶⁶,
וחדש זיו על שם שנולדו בו זיוותי עולם או דאית
ביה זיוותא לאילני¹⁶⁶. וזה טעם נכון וברור.

אין צרכו לא' א"ה

וככה כתוב בחדש חשגי (במר' י' יא), בחדש השלישי (י"ט, א),
ובלום על דרך הוה, וניסן ואייר וסיון, וכל שמות החדשים, אינם לשון קדש, כי אם לשון
כשדים¹⁶⁷, על כן לא תמצא במקרא כתוב אחד מהם, רק בגבולות זכריה ודניאל¹⁶⁸, ועזרא
ולגלת אסתר שהיו בגולה, וככה הפ"י בחדש הראשון שנקרא ניסן בלשון כשדים¹⁶⁹.

אין צרכו לא' א"ה

להדשי השנה, ניסן ראשון, אייר שני, סיון שלישי,
וכל שמות החדשים אינן לשון קדש אלא לשון כשדים, לפיכך לא תמצא שם אחד
מהם בכל המקרא רק בספר חגי¹⁷⁰, וזכריה¹⁷¹, דניאל¹⁷², עזרא¹⁷³, אסתר¹⁷⁴, לפי שכל
אלה בגולה היו, אך מצינו במקרא שנקרא בלשון אחר: ירח זיו¹⁷⁵, בירח האיתנים¹⁷⁶,
ירח בול¹⁷⁷.

סבכ פקסא: און פאסל - א"ה

אב. החודש החמישי נקרא אב ולא נמצא במקרא, וכן שמות כל שנים עשר החדשים
ניסן אייר סיון וכולי אינם לשון עברי רק לשון כשדים או פרסיים, והראיה כי
לא נמצאו רק בספרי הגולה שהם זכריה ודניאל עזרא ואסתר. ורבי אברהם אבן
עזרא חשב גם עמחה ספר חגי בפרשת בא אל פרעה¹⁷⁸ (שמות י"ב) והוא טעות סופר
כי לא נמצאו בו. ובארבעה ספרים הללו נזכרו רק שבעה חדשים והם ניסן (אסתר ג'
ו סיון (אסתר ז' ט) אלול (נחמיה ג' י"ג) כסליו (זכריה ז' א) טבת (אסתר ב' טו) שבט (זכריה א' ז)

לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה:

כאן פ"ה

ובכר הזכירו רבותינו זה הענין.
ואמרו¹⁷⁹ שמות חדשים עלו עמנו מבבל, כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו והסבה
בוה¹⁸⁰ כי מתחלה היה מניינם זכר ליציאת מצרים, אבל כאשר עלינו מבבל ותקייים מה
שאמר תכתוב ולא יאמר ע"ה הי' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם הי'
הי' אשר תעלה¹⁸¹, ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון¹⁸², חורגו¹⁸³ לקרא החדשים בשם¹⁸⁴
שנקראים בארץ בבל להזכיר כי שם עמנו ומשם העלנו השי"י¹⁸⁵ [כי אלה השמות ניסן
אייר וזולתם שמות פרסיים, ולא ימצא רק בספרי נביאי בבל¹⁸⁶ ובמגילת אסתר¹⁸⁷, ולכן
אמר הכתוב בחדש הראשון הוא חדש ניסן¹⁸⁸, כמו הפיל פור הוא הגורל¹⁸⁹, ועוד היום תגויים
בארצות פורס ופזי כ"י הם קוראים אותם ניסן¹⁹⁰ ותשרי¹⁹¹] וכלם כמנונו¹⁹². והנה נזכיר
בחדשים הגאולה השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה:

יבואנו לא' א"ה

דאמר ר' חנינה שמות חדשים
עלו בידם מבבל. בראשונה¹⁹³ בירח האיתנים
שבו נולדו אבות מתו אבות נפקדו אימות.
בראשונה¹⁹⁴ בירח בול שבו¹⁹⁵ העלה נובל
והארץ עשויה בולות בולות¹⁹⁶ שבו בוללים
לכהמה¹⁹⁷ מתוך הכית, בראשונה¹⁹⁸ בירח
זיו¹⁹⁹ שבו זיוו של עולם הצמחים ניכרין
והאילנות ניכרין מיכן והילך²⁰⁰ ויהי בחדש
ניסן שנת עשרים²⁰¹ ויהי בחדש כסליו
שנת עשרים²⁰² בחדש העשירי הוא חודש
מכת. ר' שמעון בן לקיש אמר אף שמות
המלאכים עלו בידן מבבל. בראשונה²⁰³ ויעף
אלי אחד מן השרפים²⁰⁴ שרפים עומדים
ממעל לו מיכן והילך²⁰⁵ והאיש נבריא
כי אם מיכאל שרכם:

כאן פ"ה

יאמר רבי חנינא: שמות חדשים עלו מבבל.
ריש לקיש אמר: אף שמות מלאכים,
מיכאל, רפאל וגבריאל.

אמרינו על פסוק

וַיִּקְהָלוּ אֶל-הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֶן-דָּוִד יִשְׂרָאֵל בְּיָרֵחַ
הַאֲתָנִים בְּחַג הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי:

אמרינו על פסוק

ובשנה האחת עשרה בירח
בול הוא החדש השמיני בלח תבית

וגוסטאות זינן יש הפרש גדול ובנוסחאות זינן
הרגום ויזרח לו השמש ודגה ליה שמשא קדם
זמניק ופי אישון עת זמן קבוע וגם מקום.

מכילתא דרשב"א

זמאי דפשיטא ליה להרב זיל דוח תרגום יונתן
בן עוזיאל מהש"ס ריש מכילתינ מוכח
דיונתן בן עוזיאל לא תרגם אלא נביאים וכן
כתב במוסף הערוך ובמקום אחר הוכחתינ
בשב"ט אנשים בכמה הוכחות דאינו תרגום
יונתן. אבל הוא תרגום מומן התנאים ז"א שהוא
תרגום ירושלמי ואיכא תרי נסחי וכן כתב הרב
הגדול מהר"ר יעקב האג"י ז"ל בס' קרבן
מנחה סי' ג"ד ובהלכות קטנות ח"ב סי' ק"ע
ולכל הדברות אינו תרגום יונתן בן עוזיאל
כמו שכתבתי אני בעניי באורך במקומו בס"ד:

קום סג"א

סלמגדרא - סג"א וסעכר תרגום יונתן כרספתא וסלמגדרא - ערוך :

סלמגדרא

[ע] תרגום יונתן על התורה נרפס כמה
פעמים. וראיתי לפרש"א
בחדושי אגרות ריש כגילה כתב ח"ל ומקמיה
אונקלוס הוה יונתן אלא שלא היה יונתן הש
לפרש התורה או מטעמא דלקמן דפרש"א
מילתא ולא הוה מפרש רק נביאים דאיכא
מילי דסתמן עד שבא אונקלוס ופי' לדורו
גם התורה עכ"ל. וכד הוינא מליא לא ידענא
כאי קאמר דהרי יונתן פי' התורה. והתוכחות
בסוף הגיגה הוכיחו שכתבו תרגום יונתן
כרספתא וסלמגדרא. וכן הרב הנמקי סוף
פ"ב דמציעא כתב ביכויין יב וסוף בני חי
תרגום יונתן וכו'. וכן מהר"ם דיקאנמי שהיה
כדור הרשב"א מוכיחו בספרו יונתן על התורה:
והורנו לדברי מהרש"א הנו' דמוכח מדבריו
דיונתן לא תרגם התורה. ודרי עינינו
הרואות תרגום יונתן על התורה. והוה הוא
עצמו שם במגילה ברו' אגרות פרק הקורא
עוטר נבי מורעד לא תתן להעביר למולך
ובתירושי הלכות שם דף כ"ה הזכיר תרגום
יונתן על התורה:

ואדרי זמן רב ראיתי בס' קרבן מנחה למחר"י
האג"י סי' ג"ד שכתב דתרגום זה שבידינו
על התורה מיונתן אינו ליונתן בן עוזיאל אלא
הוא תרגום ירושלמי. וכ"כ הרב גופיה בהלכות
קטנות ח"ב סי' ק"ע. ומצאתי סמך לדבריו
שהערוך ערך סלמגדרא והתוס' בע"א דף י'
ע"ב כתבו משם הירושלמי מה שהוא תרגום
יונתן. ונמצא דהערוך מכנה לפירוש יונתן
שבידינו על התורה תרגום ירושלמי. והתוס'
זמנין דמכנין אורו יונתן. וכפי הערוך זה
הירושלמי שבידינו הוא נסחא אתרנינא
כהירושלמי. וברא ניהא דהערוך בערך נבלא
כתב מיטם ירושלמי שעיר. והתוס' בע"א דף
נ"ט כתבו דיונתן פירש שעיר הירושלמי
פארן, ובתרגום יונתן עבירינו פירש שעיר
כמ"ש התוס' והוא הירושלמי שכתב הערוך.
הירושלמי שם פי' פארן כמ"ש התוס'. ועייק
בערוך בערך חט הראשון. וכן מצאתי את"כ
במוסף הערוך ערך אישן [השני]. וגם שמעתי
באופרים להוכיח כן דלשון תרגום מיוחד
ליונתן שעל התורה מוכיח שאינו מיונתן כ"ע.
דלשון משנה בתרגום יונתן נביאים :

חדשי השנה יתכן שפיר נקרא ניסן על שם נס,
והנה ידוע מכוונת הארז"ל [ע"ה שער הכללים
פי"א] נ"ט כוונתו אדני" מ"ה (כתב ובעל פה),
ועוד יתבאר אי"ה.

סלמגדרא

[אעתיק פה
זה שמלחמי בספר אסופות הנמלא פק"ק ראמסנט, זישיצת
אוהל משה ויהודית, והוא ככת"י, ומיבד איתו נכד הראצ"ה
ז"ל, ונותן טעם על שמות החדשים, וז"ל: ניסן, שבו נעשו ניסים
לישראל, אייר, לשון אויר, שאינו חס יותר מדאי ואינו קר יותר
מדאי, סיון, שבו נתנה תורה בסיני, תמוז, חס מאלד כמו שכתבו
נקים מצכות את התמוז, לשון שריפה כמו ונוייה בדניאל, אב,
לשון אביה, שבו התחלת הקליה, אלול עללל, אז כותשין הטמרון
למנוחות, תשרי, אז הקצ"ה משרה עיוותיהם של ישראל, על
ידי יום כפור המכפר (ע"י במחילתא, תשרי ותשבוק עיוותיהם
של ישראל, וע"י בר"ר פ' כ"ט) מרחשון, על שם המקרא, רחש
לגי דבר טוב, שבו נגמר בית המקדש, כסליו, כס מלא גשמים,
טבה כדלמי (בתענית ו'): טבה לשמח דטבת מנוולתא עכ"ל,
ועל שבט ואדר, אינו נותן טעם, וראיתי במדרש חפץ שמפרש
שבט, מלשון שבט, שבו המטר יורח הארץ בשבט בא"י, אדר,
מלשון אדיר, שמדש זה גדול, שבו נולד משה רבינו].

סלמגדרא

תרגום על געיהם יונתן אמרו מפי חני כו'. יונתן כגדול בתלמידיו על
כל היה מפרש פקד סוף וכלל ק' ע"ס קודם עמך הכית עני סיה ונדחי דלא לאו את הניאליס
חיי זכריה ומלתי ססוי במחלה בית שני אלף בקבלה סיהם לו תפיסם ע"י דמחוי ותקניס דלונקלוס
סיה יונתן סהוא סיה תלמיד ר"ה ור"י סהיו ותלמידיו על ריב"ז סהיה תלמידו של סלל אלף מלך
סיה יונתן סה לפנים סהורה אז מעטמח דלקמן דמכ"ה מלחא וכל סיה מפרש רק געליס דליכא
סילי למקמנו ע"י גמל אונקלוס וסילס לדורו גם סהורה :

סלמגדרא

אשן [שאטן פינסטרניש]. כי על כן הוא בעל
קורתי תרגום ירושלמי ארום ברם כדון
עלו באישון שידותי. וכמו השחר עלה תרגום
ירושלמי ובאישון מסקי בן לוקוניו ואשון סיבביתא.
לא עת זאסף המקנה לא אישון למכוש בעירא
ויזרח לו השמש תרגו ירושי וסמאה ליה שימשא
דלא באשינא. והיה בתבואות. ויהו עור כפרת
הארץ. במועד שנת השמיטה. יאכלו האנשים
בצהרים. בלא עת נדחה. ולפי העלות הענן (אי"ב
בנוסחאות גרסינו עלו למיבת תחות סלל כשורא
חדא דילי דוע שלפ. דעת בעל הערוך התרגום
שאנו בלשון תמוני וקוראים לו תרגום יונתן בן
עוזיאל הוא תרגום ירושלמי והפסיקים שנאמרו
בתרגום ירושלמי לא נאמרו מבעל תרגום אחר
אלא נמצאו נוסחאות שגויות ולכן הביאום ובעל
הערוך קרא לתרגום אונקלוס תרגום בבלי ולאחר
קרא ירושלמי והראיה שזו היא סברת. בעל הערוך
שבערך זה אמר בן לוקוניו לאישון המלה זו
לא נמצאת בתרגום הנקרא אצלנו ירושלמי כי
אם בתרגום המתחם אל יונתן בן עוזיאל ולפי
דעתי יונתן בן עוזיאל לא תרגם התורה כי מלבד
אשר חז"ל לא הזכירו דבר זה יש ראיה עצומה
כי בתרגום התורה נמצא זכר עיר קוסטנטיני
במסוף וצ"מ מיד כתום אשר לא היתה בימי
יונתן בן עוזיאל ונכתבת אחר מותו כמה שנים
ולע ערך כי בין נוסחאות שאלי ליד בעל הערוך

תרגום על התורה אשר נתיחס ליונתן אינו ממנו כאשר התעוררו החכמים כבר כי ממקומו הוא מוכרע כי בא מזמן אחרון הרבה מאות שנה אחר מיתת יונתן ועוד הרז אמרו (מגילה ג' ע"א) תרגום על התורה אינקלוס הגר אמרו תרגום נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו ומכאן מזה דדוקא על נביאים בא התרגום מיונתן ולא על התורה ועיין מהרש"א שם בח"א להתעורר מיונתן עה"ת אשר נמצא אצלנו ובאמת לא דק במח"כ כי יונתן אינו ממנו רק הי לבבלים תרגום אינקלוס ולבני ארץ ישראל הי להם גם כן תרגום ומכונה תרגום ירושלמי וכבר העיד הרב מאור עינים שראה שני תרגומים דומים זה לזה ממש ועל אחד הי כתוב יונתן ועל השני ירושלמי ועי מ"ש הרב החכם בעל נתיבות השלם שהחליט דבע"כ דבכל הדפוסים נפל טעות שהיה כתוב ת"י בראשי תיבות וטעו המדפיסים שהוא ר"ת תרגום יונתן ובאמת זה הוא בעצמו תרגום ירושלמי על פסוק השמים כסאי דמגשה העמיד צלם בהיכל ע"ש ואנכי מצאתי בתוסי (ב"ב ח' ע"ב) ד"ה ומצדקי הרבים הביאו תרגום זכריה אשר לא נמצא אצלנו ובע"כ הוא בירושלמי ועיין גם כן תוסי (ב"מ ע' ע"ב) ד"ה תשיך דהביאו בשם תרגום ירושלמי והנה כד שלח פדעה דהי בין מתים שהחיה יחזקאל אחד דהלוה בריבית ולא החייהו ע"ש ולפנינו לא נמצא מאומה בת"י פ"י בשלח וע"כ כוונת התוספות על ת"י ירושלמי יחזקאל ועיין תוסי (בכורות ח' ע"א) ד"ה תרגולת דכי מקל שקד מתרגם חוטרך דלחא ולא נמצא אצלנו ביונתן על ירמיה וע"כ כוונת התוספות על תרגום ירושלמי נביאים ופ"כ שם תוסי ד"ה ברדליס גיא הצבועים תרגם מישר אפעים ואצלנו ביוני חולת אפעיה וע"כ כוונת התוסי על תרגום ירושלמי על נביאים

עוד מצאתי כי מביאים במדרש ובירושלמי תרגומו של פסוק אחד מנביאים ולא נמצא אצלנו ביונתן וע"כ היה נמצא בתרגום ירושלמי עיין ב"ר פכ"ד פיסקא זה ספר תולדות אדם והכרמל ליער יחשב לחורש דבני אינש ולא נמצא בתרגום שלנו וכן בסמוך כי רוח מלפני יעטוף מה הוא יעטוף משלהי לי וליתא לפנינו ב"ר פל"א חרכות צורים גלבין דטינירי לא נמצא לפנינו ביונתן ואולי בתרגום ירושלמי ירושלמי פ"י אין עומדין וארץ רפאים תפיל א"ר הנזום מארעו וארעו תפקידי תפלט ולא נמצא לפנינו

42
מספר הקורא - 100000

יש לדקדק על מספר זה שאמר דהוז בהו למיזן עשרים וחד שנין, שכבר אמרנו¹⁷⁰ שאין דבר מן הדברים הגדולים

ותרגום יונתן על התורה אשר נתיחס ליונתן אצלנו אינו ממנו כאשר התעוררו כבר החכמים שמקומו הוא מוכרע כי בא מזמן אחרון הרבה מאות שנים אחר מיתת יונתן וכבר העיד הרב מאור עינים שראה שני תרגומים דומים זה לזה ממש ועל א' היה כתוב יונתן ועל השני ירושלמי ועיין מ"ש החכם בהקדמת נתיבות השלום שע"כ שבבל הדפוסים נפל טעות שהיה כי ראשי תיבות ת"י וטעו המדפיסים שהוא ר"ת תרגום יונתן ובאמת מכונה ירושלמי כנגד מה שאונקלוס מכונה בשם תרגום כבלי וכן נודמן גם בתוספות סוף הגלגה ד"ה סלמנדרא ט"ס זה ובערוך ערך סלמנדרא הגירסא גפונה תרגום ירושלמי ועיין שם הגדולים להגאון חי"ד אזולאי ובסי ב"י שהתעוררו על ט"ס אלו והביאו דברי האלפסי ב"מ פ"ב וכן דברי שיטה מקובצת כתובות והערוך ושאר קדמונים כלם הביאו בשם ירושלמי מה שנמצא אצלנו בת"י יונתן אשר הוא באמת רק ת"י ירושלמי רק שמעטי דברים אשר מכונים אצלנו תרגום ירושלמי המה גירסות משונות שמצאו וכן פשוטות דברי חז"ל ריש מגילה שאמרו אונקלוס ת"י התורה ויונתן ת"י נביאים וביקש לתרגם כתובים ויצאה בת קול ומנעה ולא הזכירו מיונתן עה"ת א"ו שלא תרגם רק נביאים לבד והרב בעל מ"ע מספק בכל זאת אחרי שקרא כאשר תעשנה הדבורים הוא מקרא בתורה ותרגם כמא דמתנן דבריא שמוכא לא נזכר לא באונקלוס ולא בירושלמי הנקרא אצלנו יונתן וכן בהך דפליגי רב ולוי בובזים פרק איהו מקומן אם מתרגמין ובאחסנתיה יתבני מקדשא או יתבני מדבחה ואלו הנוסחי לא נמצאו אצלנו בת"י אונקלוס ולא ביונתן ועל כל פנים הנקרא יונתן אצלנו עה"ת אינו מיונתן והמתבונן בהילוך הלשון והעיונותיו לעומת יונתן על נביאים ידע בנקל כי מבטן א' לא יצאו וזאב אחד לא הולידם כי יונתן עה"ת הוא רק דרשות ואגדות והפשט הוא טפל לא כן יונתן על נביאים אף על פי שגם הוא מלא דרשות אולם נשתנו הן בכמות שלא רבו כ"כ והפשט עיקר אצלו וגם באיכות הדרשות כי בתרגום יונתן על נביאים המה בפשט הכתוב ונחוצים מאד להבנת המקרא וביונתן עה"ת המה זרשות רחוקות וכן יוחר להיות נקרא בשם מדרש מבשם תרגום וחכם אחד הביא עוד ראיה על איחור ת"י עה"ת שהרי בישמעאל נאמר וחקק לו אמו אשה מארץ מצרים תי וסיב אתתא ית עדישא ותרבא ונסיבת לה ית פטימא ועדישא ידענו שהיא אשה מחמד ופטימא בתו ואולי היה לו בין נשיו רבות אשה אחת בשם פטימא גם כן מכל זה אנו רואין שידע ענין מחמד שהתחיל מעשהו בזמן הגאונים אחר חתימת התלמוד

כמו זה במקרה¹⁷¹. וכן מה שאמר 'צר
עלה תלת שנין', למה תלת שנין דוקא.
ועוד יש לדקדק על שלשה עשירים אלו,
למה לא היה אחד שמפרנס אותם בבשר,
כמו בחמרא, ואין ספק שיותר צריך בשר
מן חמרא¹⁷².

דבריו של ר' אבהו ב"ר אבהו

דברים גדולים אינם במקרה

דבריו של ר' אבהו ב"ר אבהו - כ"ב למכתב של ר' אבהו
pg 23a

בענין שמות החדשים הנה מלינו ירח בול ירח האיתנים
ירח זיו נקראו בשמותם בימי אבותינו הקדושים
וכנתיי האמת והזדק ומלכו ישראל אשר היו חונים ומדברים
בשפת העברית לכל חפזיהם • אך ורק נוסן כסליו עבת וכו'
גם כי נמלאו בכתובים הם העלו ישראל בידם מבבל כמ"ט
בפרק'א דירושלמי דר"ה הל' ב' ובתוס' דר"ה ד"ז ע"א בד"ה
מדבריו וע"ש • והרב בני יששכר כתב שמות החדשים נהקבלו
ג"כ מסוכי דק שהיה בבחינת הורה סבע"פ דהרי כזנרו
בהרגום שמות החדשים והתרגום נהקבל מסיני כדוע
ובפתי לדיק ברור מללו שהרי ס' יאורה מיוחס לאברהם
אע"ה ושם נאמר שמות החדשים איך שיהיה מעט שמותם
אם אפשר להבין ע"ד השערה כמ"ט ילקוט ריב"ל :